

Vipera lebetina schweizeri i behov av skydd

av LEIF WESTRIN (SHF). Foton av författaren

Vipera lebetina schweizeri, Schweizers Levanthuggorm, beskrevs så pass sent som 1935 av Werner, men hade naturligtvis varit känd sedan långt tidigare av lokalbefolkningen på de öar i Cykladerna där den förekommer. Den är känd från följande öar i Cykladerna: Milos, Kimolos, Polyagos och Siphnos. Denna underart av *Vipera lebetina* överstiger sällan 1 meter, normallängden är ca 60–80 cm, den är en dvärgform som utvecklats genom att den levat avskild under lång tid på dessa öar. *Vipera lebetina obtusa* som lever på fastlandet längre österut har normallängd på 1,5 meter men lär uppnå en längd av 2 meter eller mer i extrema fall, som ett jämförande exempel.

För den som är intresserad att räkna plåtar presenterar jag några siffror för *V. l. schweizeri*: fjällrader 23, sällan 22, 24 eller 25; ventraler 142–160 (154) (hanar 142–160, honor 148–156); subcaudaler 33–48 (42) (hanar 40–48 (43), honor 33–44 (41)); supralabialer 9–12; infralabialer 10–13, vanligen 12; inre ocularring bestående av 13–16 fjäll; 2–3 fjäll mellan öga och 4:e supralabial. (Stille 1974.)

Grundfärgen hos *Vipera l. schweizeri* är normalt ljusgrå med bruna, ibland vackert roströda, tvärband på ryggen (dorsalband). På ön Milos förekommer även en vackert tegelröd färgvariant av *Vipera lebetina*, mycket sällsynt på grund av att öns berggrund till stor del är gråfärgad vilket ger de gråa djuren större möjligheter till överlevnad.

Våren 1975 besökte jag och Börje Flärdh Milos och fann där en hel dalgång med röd berggrund. På en dag fångade Flärdh två stycken röda exemplar av *Vipera l. schweizeri* som vid palpering visade sig vara honor. Vid ett besök hos en av öns ormfångare fann vi ytterligare ett rött exemplar som vid könsbestämning visade sig vara en hane. Detta visa-

de att inte bara honor kan ha denna färgfas, vilket man tidigare antagit.

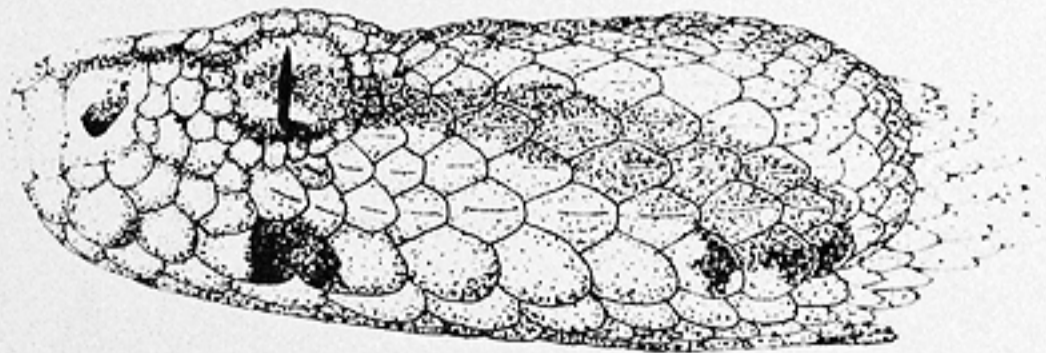
På Milos förekommer underarten tämligen allmänt och tycks föredra gamla övervuxna stenmurar belägna på bergens syd- och västsidor. Den förekommer även på det uppodlade låglandet i närheten av flygplatsen på ön.

På våren är ormen aktiv sent på eftermiddagen och i skymningen för att på sommaren bli övervägande skymnings- och nattaktiv. Ormen är en förhållandevis rörlig och livlig vipera trots sin storlek. Den påträffas ibland uppe i låga buskar där den solar och ibland jagar. Ett exemplar som vi infångade spydde upp rester av en sommargylling (*Oriolus o. oriolus*).

Vid infångandet försvarar sig *Vipera l. schweizeri* mycket kratfullt genom att kasta sig åt alla håll och hugga, den är stark och når med lätthet upp till handen vilket gör att man får vara mycket försiktig när man arbetar med ormen, eftersom den har ett högpotent gift. Ett intressant beteende är att den plattar ut den främre delen av kroppen på kobramanér.

Vipera l. schweizeri blev den första av Cykladernas endemiska reptiler som hamnade i Red Data Book (en förteckning över hotade arter utgiven av WWF/IUCN). Enligt förteckningen beskattas antalet frilevande ex till ca 3 000 individer, en mycket låg siffra enligt min mening. Det skulle vara intressant att veta vilka undersökningar som ligger till grund för denna siffra, då ormen är förhållandevis vanlig på både Milos och Siphnos. Det förefaller mig mycket underligt att just denna orm kom med i förteckningen och inte *Natrix n. schweizeri* som är Milos ovanligaste och sannolikt Europas mest hotade orm.

Trots att *Vipera l. schweizeri* är upptagen i Red Data

Vipera lebetina schweizeri

Teckning: Thomas Madsen

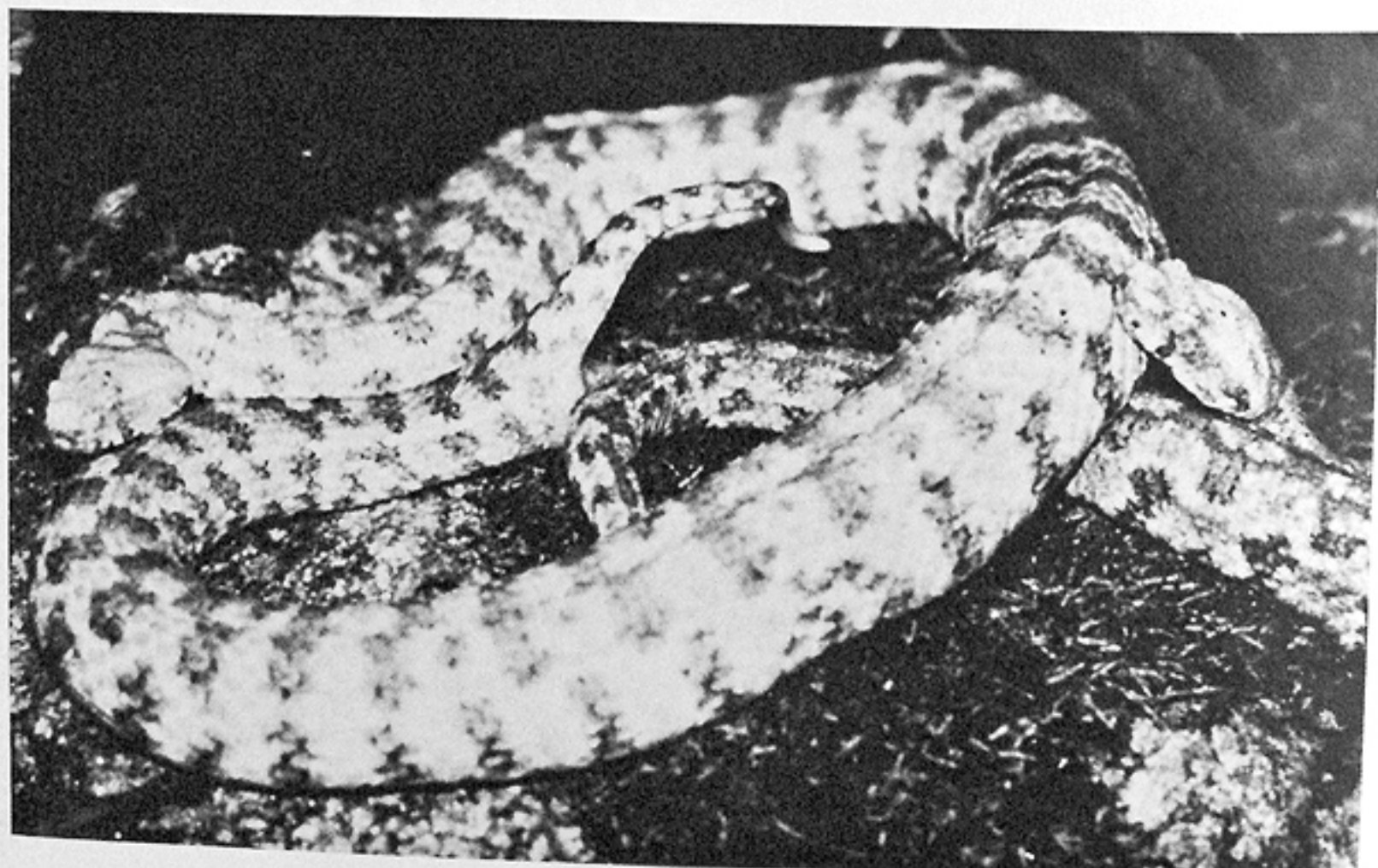
Book har det inte gett något skydd för denna underart av *lebetina*. Det förekommer fortfarande kommersiell fångst av ormen på beställning av en suspekt djurhandlare i Schweiz, som specialiserat sig på europeiska reptiler. Fångstmannen på Milos fångar varje år hundratals lebetinor som han förvarar i gamla rostiga oljefat, där djuren krepser långsamt i väntan på transport till Schweiz, för att sedan säljas till USA och Europa med mycket goda vinster för djurhandlaren. Ovannämnda djurhandlare får varje år nya djur från Milos lokala ormfångare utan några problem, trots att ormen är upptagen i Red Data Book. Att ormen hamnat där har endast resulterat i att den stigit i värde på den internationella djurmarknaden och därmed ökat vinsten högst betydligt, vilket gjort denna orm intressantare för kommersiell exploatering. Enklaste sättet att skydda Europas herpetofauna torde vara att belägga ett litet antal ökända djurhandlare med näringsförbud, i stället för att som nu låta dem exploatera Europas herpetofauna inför öppen ridå. Det största hotet för öarnas djur är kommersiell fångst förenat med biotopförstöring genom ökad satsning på turism i den grekiska arkipelagen. Det förefaller, tyvärr, som djur som hamnat i Red Data Book endast ökat intresset för vissa djurhandlare att befatta sig med djuret ifråga. Seriösa herpetologer har i och med att ormen är listad ingen möjlighet till självfångst, vilket endast gynnar den internationella djurhandeln med sitt stora kapital.

Det finns ingen anledning varför seriösa herpetologer ska tvingas köpa hotade djur för höga priser av suspekta djurhandlare och därmed genom *sin* höga insats hota de djur man vill skydda. Det bästa sättet att skydda herptiler har visat sig vara att skapa reproducerande stammar i fångenskap och slippa använda sig av djurhandlars tvivelaktiga tjänster. I Sverige ligger vi mycket långt framme på detta område i och med att vi sedan 1970 har haft importförbud på reptiler. Detta har tvingat fram nya metoder för avel eftersom vi varit tvungna att arbeta med ett mycket begränsat antal djur. Terrarieteknikt ligger vi mycket bra till, vilket har resulterat i att vi stort sett är självförsörjande då det gäller många reptiler.

Parningskamp mellan två hanar.

Världens första lyckade parning av V. l. schweizeri i fångenskap inträffade i ett privat terrarium.

För att få en känslig orm som *Vipera l. schweizeri* att reproducera sig i fångenskap krävs avancerade terrarier som är placerade vid fönstren. Terrariet bör vara av steriliserbar typ, annars kan bakterier och virus tillintetgöra goda avelsresultat. De bästa materialen att bygga terrarier av har visat sig vara lättmetall, PVC-plast och glas, material som är lätta att sterilisera. I Stockholm består många terrarier av en ram i lättmetall, botten består av PVC-plast, terrariets väggar av glas och rostfritt metallnät (spånplattsterrarier håller oftast endast en säsong och får sedan kasseras på grund av omöjligheten att totalt sterilisera terrariet).

Terrariets storlek skall anpassas till ormens storlek. För en orm av *lebetinas* storlek räcker ett terrarium med bottenytan 80 × 50 cm och med en höjd av ca 50 cm. Terrariet måste placeras i syd- eller västläge då ormarna enligt fältstudier visat sig föredra eftermiddagssol (Håkansson, 1974). Ormarna kräver rikligt med gömslen i form av stenrösen, mossor, löv och *rent vatten dagligen*. Möjlighet till UV-bestrålning skall finnas. Detta kan ske med UV-lampor, eller helst direkt solljus. UV-ljuset är nödvändigt för djurens skelettuppbyggnad. Utan UV-bestrålning kan djuren få brist-sjukdomar.

I terrarium fungerar *Vipera l. schweizeri* bra om man har tillfredsställt djurens ovanstående behov. Ett vuxet djur kan äta tiotalet möss om den får tillfälle, men det är inte bra att överbelasta djurets matsmältning då djuret oftast inte hinner smälta dylika jättemåltider utan spyr upp osmälta matrester efter ca 3 dagar. Man bör mata ormen sparsamt, för en vuxen orm ca 2 möss per matningstillfälle. Det är många terrariedjur som dött en för tidig död på grund av ägarens matarglädje. Man hittar mycket sällan feta djur i naturen. Följaktligen lever djuren längre på mer spartansk diet.

Efter 2,5 månaders övervintring då temperaturen pendlat mellan +5—+8 grader parade sig mina lebetinor för andra gången 1978-03-26 (parningen året före gav tyvärr endast obefruktade ägg). Parningen hade föregåtts av en våldsam parningskamp då ormhanarna försökte pressa varandra mot underlaget. De uppvisade även då hotbeteendet att breda ut halsen på kobramanér. Vid kopulationen satt ormarna ihop i ett flertal timmar. Det märktes snart att parningen gett resultat då honans aptit ökade och kroppens omfång ökade markant. 1978-06-19 lade honan tio ägg efter ca 80 dagars graviditet. Jag överförde äggen till en Scherpnens kläckningsmaskin (beskriven i SNOKEN nr 2 år 1978).

Det visade sig vara förenat med stora problem att kläcka äggen då de fick fuktskador. Jag var tvungen att byta kläckningssubstratet, som bestod av torv, ett flertal gånger. Jag fick lufta äggen och torka av glasskivorna minst två gånger varje dag så att äggen inte skulle skadas. Trots arbetsinsatsen skrumpnade ett antal ägg redan den första veckan. Temperaturen i maskinen hade pendlat mellan +26—+28 grader. 1978-07-26 upptäckte min fru de första tre ungarna som lyckats bryta genom äggskalet, följande dag kläcktes de tre återstående ungarna. Vid födseln var ungarna mellan 16—17 cm långa. 1978-08-08 ömsade ormungarna skinn för första gången, två dagar senare tvångsmatades ungarna med nyfödda möss. Efter ett antal tvångsmatningar började ungarna äta nyfödda möss frivilligt och växte sedan snabbt.

Då det var första gången *Vipera l. schweizeri* förökat sig i fångenskap var det en stor tillfredsställelse att se ungarna växa upp.

Nuförtiden använder vi en annan typ av kläckningsmaskin som ger luften bättre tillträde och där temperaturen flukturerar med dygnets skiftningar. Vi har därmed fått betydligt bättre kläckningsresultat. Vi får årligen parningar av *Vipera l. schweizeri* och det är inte bara min förtjänst, det är resultatet av en idog forskning av ett antal herpetologer här i Sverige som visat ett osjälviskt intresse att bevara Europas herpetofauna.

Referenser

- HÅKANSSON, T. 1974. Herpetologiska iakttagelser på Cykladerna våren 1974, del 2, SNOKEN, 4 (5) sid 11—16.
- LINDFORS, P. 1974. Herpetologiska iakttagelser på Cykladerna våren 1974, del 2, SNOKEN, 4 (4) sid 22—33.
- STILLE, B. 1974. *Vipera lebetina* — *Vipera mauretanica* — utbredning och systematik (20 poängsarbete i systematisk zoologi). Lund.
- WESTRIN, L. 1980. En effektiv metod att övervintra reptiler. SNOKEN, 10 (5) sid 127.
- WESTRIN, L. 1978. Beskrivning av Scherpnens kläckningsmaskin. SNOKEN, 8 (2) sid 70—71.
- WESTRIN, L. 1976. En herpetologisk resa till Grekland del 1 SNOKEN, 6 (2) sid 56—58.
- WESTRIN, L. 1976. En herpetologisk resa till Grekland del 2 SNOKEN, 6 (3) sid 88—93.

Kläckning av *V. l. schweizeri*.